

РЕЦЕНЗИЯ

от доц. д-р Людмил Найденов, Икономически университет – Варна, (научна специалност „Финанси, парично обръщение, кредит и застраховка“), член на научно жури в процедура за придобиване на образователната и научна степен „доктор“ в СА „Д. А. Ценов“ – Свищов на докторант Диман Христов Каранфилов по докторска програма „Финанси, парично обръщение, кредит и застраховка (Финанси)”

Автор на дисертационния труд: Диман Христов Каранфилов

Тема на дисертационния труд: „Усъвършенстване на фискалните техники при облагането с ДДС в България и Румъния”

Изготвил рецензията: доц. д-р Людмил Василев Найденов

Основание за представяне на рецензията: участие в състав на научно жури по защита на дисертационен труд съгласно Заповед № 307/09.04.2026 г. на Ректора на СА „Д. А. Ценов“ - Свищов за откриване на процедурата и утвърждаване състава на научното жури.

Настоящото рецензия е изготвена съобразно изискванията на съществуващия Закон за развитие на академичния състав, Правилника за неговото приложение и Правилника за развитие на академичния състав в СА „Д. А. Ценов“ - Свищов.

I. Общо представяне на дисертационния труд

1. Обект, предмет и обем на изследването

Обектът и предметът на изследването са *формулирани удачно*. Обект са „системите за облагане с данък добавена стойност в България и Румъния“ (с. 9). Предмет са конкретните фискални техники, процедури и механизми за контрол, чието усъвършенстване резултира в намаляване на измамите с ДДС и повишава бюджетните постъпления от данъка.

Дисертационният труд е в общ обем от 187 страници, от които основен текст - 157, заглавна страница, съдържание, увод и заключение – 17 страници, 10 страници литературни източници, 3 страници списъци на съкращения, фигури и

таблици. Теоретичната обосновка и данните от постигнатите резултати са визуализирани в основния текст с 3 таблици и 13 фигури.

Обемът на разработката е съобразен с формулираните обект и предмет, както и с поставените пред разработката цели и задачи. Същият е достатъчен за тяхното постигане.

2. Структура

Дисертацията е структурирана в увод, пет глави, заключение и използвана литература. Присъстват също така списък на съкращенията, на фигурите и на таблиците. *Избраната структура е логична и научно издържана.* Удачно е формулирана изследователската теза, която намира израз в „доказването на потенциала за усъвършенстване на фискалните техники при облагането с ДДС в България и Румъния, базирано върху европейска хармонизация, национални тенденции и взаимен обмен на стоки, капитали и добри практики за превенция срещу данъчни измами.” (с. 10). *Тезата* коректно отразява съдържанието и основните приноси моменти в дисертационния труд. *Основната цел* се свежда до анализ на фискалните техники по ДДС в България и Румъния и идентифициране на възможности за усъвършенстване на националната система въз основа на румънския опит. В петте основни части намират отражение няколко по-важни въпроса.

Глава първа изгражда теоретико-методологичната основа на изследването. Разкрива се икономическата същност и принципите на ДДС, проследява се еволюцията на европейската нормативна рамка от Шеста директива до съвременните реформи и се анализират фискалните техники при администриране на данъка. Въз основа на широк преглед на европейския опит се идентифицират системните проблеми (в т.ч. данъчно несъответствие, карусел измами и технологични предизвикателства). Прецизно се проследява взаимовръзката между европейската хармонизация и националните особености.

Глава втора представя цялостен анализ на българската система за облагане с ДДС. Обект на коментар са нормативната уредба, институционалната рамка, фискалните техники и динамиката на бюджетните постъпления. Задълбочено се изследват проблемите пред органа по приходите, вкл. технологичното изоставане и недостигът на квалифицирани кадри. Чрез иконометричен анализ за периода 2015–2024 г. се доказва изключително силна

положителна корелация ($r = 0.9970$) между брутната добавена стойност и постъпленията от ДДС. Цитираният резултат е с несъмнена практическа стойност за фискалното планиране.

Глава трета изследва румънската система за облагане с ДДС (нормативна рамка, фискални техники и динамика на приходите). Специален акцент е поставен върху въведените технологични иновации, в т.ч. задължително електронно фактуриране, система за транспортни документи и механизъм за разделено плащане. Доказва се, че прилагането на цитираните иновации намалява значително данъчното несъответствие (за изследвания период) и превръща Румъния в пример за добри европейски практики. Избраните методи за оценка на резултатите от реформите в Румъния могат да се определят като подходящи.

Глава четвърта съдържа сравнителен анализ на фискалните техники в двете държави и формулира конкретни препоръки за усъвършенстване на българската система. Положителна оценка заслужава систематизацията на иновативните подходи и доброто структуриране на шестте препоръки. Последните са сведени до въвеждане на електронно фактуриране, поетапно прилагане на разделено плащане, засилен контрол при регистрацията, подобряване на риск анализа, задълбочено двустранно сътрудничество и опростяване на законодателството. Препоръките са реалистични и стъпват върху доказан чужд опит.

Глава пета анализира чрез графични схеми и реални казуси четирите най-разпространени механизма за данъчни измами с ДДС. Използват се официални данни от НАП за периода 2017–2021 г., илюстриращи нарастващия обем на декларираните ВОД и ВОП и дисбаланса в административното сътрудничество между сравняваните държави. Формулират се предложения за противодействие, в т.ч. законодателни промени, засилен обмен на информация между приходните администрации чрез инструментите Eurofisc, SCAC и MCL, и мултидисциплинарен подход срещу организираната трансгранична престъпност.

3. Литература и приложения

В дисертационния труд се използва значителна база от български и чуждестранни литературни източници и нормативни документи (общо 91, в т.ч. 46 на български език). Може да се заключи, че докторантът стъпва върху

относително широк и разнообразен набор от разработки, които са ползвани добросъвестно.

В дисертационния труд отсъстват приложения, свързани с проблематиката на основното изложение. Приложена е Декларация за оригиналност и достоверност и Справка за съответствие с националните изисквания по Правилника за прилагане на Закона за развитие на академичния състав в Р. България.

II. Преценка на формата и съдържанието на дисертационния труд

1. Преценка на актуалността и разработеността на изследвания в дисертацията научен проблем

В условията на нарастващи фискални предизвикателства ефективното администриране на данъка върху добавената стойност се превръща в ключов механизъм за постигане на устойчивост на публичните финанси. ДДС формира между 25 и 35 процента от общите данъчни приходи в държавите членки на ЕС, като в България и Румъния този дял е сходен. Разликата между дължимия и реално събрания данък (данъчното несъответствие) достига мащаби, които европейските институции определят като неприемливи: по данни на Европейската комисия за 2019 г. несъбраните приходи от ДДС в ЕС надхвърлят 134 млрд. евро. Според последния доклад (декември 2025 г.) за 2023 г., данъчното несъответствие в България е 8,6%, а на Румъния - 30,0%, като нашата северна съседка заема последно място сред държавите членки. Общото данъчно несъответствие в ЕС достига 128 млрд. евро за 2023 г. Цитираната информация поставя двете държави в диаметрално противоположни позиции в европейската класация, но едновременно с това ги обвързва с общия (и несъмнено актуален) проблем на трансграничните измами при вътреобщностни доставки.

Актуалността на изследването произтича от няколко взаимосвързани обстоятелства. *На първо място*, Румъния предприема мащабни реформи в администрирането на ДДС и резултатите са окуражаващи: данъчното несъответствие намалява. *Второ*, България и Румъния са свързани с интензивен стокооборот - към 2021 г. той достига близо 6 млрд. евро, като броят на декларираните доставки между двете страни нараства трайно. Това прави двустранното сътрудничество и обмяна на опит не само целесъобразно, но и

необходимо. Трето, организираната трансгранична престъпност разработва все по-сложни схеми за данъчни измами, при които слабостите в координацията между националните приходни администрации се използват системно.

Предвид посоченото, изследването на фискалните техники при облагането с ДДС в двете държави е актуално, практически значимо и своевременно.

Дисертационният труд е разработен добре, *отговаря на основните предпоставки за качествена научна разработка и на минималните национални изисквания, свързани с процедурата за придобиване на ОНС „доктор“*. В основното изложение са застъпени както теоретични, така и методологически и практико-приложни аспекти.

2. Мнение за езика и инструментариума на дисертационния труд

Докторантът е добре запознат със степента на разработеност на засегнатите от него проблеми в специализираната икономическа литература, както и със съвременните достижения в областта на данъчното облагане. В тази връзка следва да се подчертае, че *използваният в разработката език (стил) е научен*, липсват двусмислени твърдения, аргументите, на които се базира докторант Диман Каранфилов, са изведени след извършен авторов анализ. Резултатите от научното изследване са оформени и представени разбираемо.

Методологичният инструментариум се базира на смесен изследователски подход и съчетава различни методи на научния анализ. Използван е сравнителният метод за съпоставяне на националните данъчни системи на България и Румъния. За анализ на данните за приходите и събираемостта е приложен е статистически метод. Нормативният метод служи за изследване на законодателството и правните актове. Системният подход позволява разглеждането на данъчната система като цялостна структура от взаимосвързани елементи. *Емпиричната база* на изследването включва официална статистическа информация за България и Румъния. Използвани са данни от Националната агенция за приходите и нейния еквивалент в северната ни съседка. Проучени са годишните доклади на Европейската комисия относно разликата в събираемостта на постъпленията от ДДС. Анализирани са публикациите на Европейската сметна палата за състоянието на данъчните системи. *Използваният от докторанта методологичен инструментариум*

осигурява надеждна основа на изследването и позволява формулиране на адекватни изводи и предложения.

3. Мнение доколко авторефератът отразява точно и пълно труда

Авторефератът следва структурата и съдържанието на дисертационния труд, отразява неговите достойнства и отговаря на стандартите за съставяне на автореферат на дисертационен труд. На последната страница е приложена декларация за оригиналност.

4. Публикации по темата на дисертационния труд

За участие в конкурса докторантът представя три публикации – една студия, една статия и един научен доклад. Студията е публикувана в Годишен алманах „Научни изследвания на докторанти на СА „Д. А. Ценов – Свищов”, а статията в електронното научно списание „Научен атлас“. Позитивно впечатление прави обстоятелството, че докладът е представен на форум, проведен извън СА „Д. А. Ценов“. В случая става въпрос за международна научна конференция на младите учени „Икономиката на България и Европейския съюз: 20 години от подписването на договора за присъединяване на Република България към европейския съюз и членство в еврозоната от 1.01.2026”, организирана от УНСС. Публикациите са по темата на дисертацията, което изпълнява изискването за осигуряване на публичност на резултатите от научните изследвания на докторанта, а като количество (1 бр. студии x 15 т. + 2 бр. статии и научни доклади x 10 т. = 35 т.) *покриват минималните национални изисквания за придобиване на ОНС „доктор“ в професионално направление 3.8. „Икономика“.*

5. Оригиналност на научния продукт и нормативно съответствие

Дисертационният труд се отличава с подчертано авторско присъствие. Не е констатирано или установено плагиатство (в съответствие с представения от СА „Д. А. Ценов“ резултат от проверка със специализиран софтуер - StrikePlagiarism), което дава основание да се заключи, че той е *оригинално дело* на докторанта.

Следва да се заключи, че Диман Каранфилов *изпълнява* минималните национални изисквания по чл. 2б, ал. 2 и 3 на ЗРАСРБ и съответно по чл. 24, ал. 1 на ПП на ЗРАСРБ.

III. Научни и научно-приложни приноси на дисертацията

1. Наличие на нови научни идеи и резултати с мнение за тяхната значимост

Приемам посочените от докторанта научни и научно-приложни приноси. Постигнати са резултати както в общотеоретичен, така и в практико-приложен аспект. Същите се отличават с несъмнена *значимост*. Основните приносни моменти могат да се идентифицират в следните насоки:

На първо място. Разработена е цялостна сравнителна характеристика на системите за облагане с ДДС в България и Румъния, която систематизира сходствата, различията и специфичните национални подходи при администрирането на данъка. Анализът разкрива конкретни структурни и технологични асиметрии между двете системи (в т.ч. различия при прага за регистрация, процедурите за възстановяване на данък и механизмите за блокиране на данъчни номера) и предлага аналитична рамка за тяхното интерпретиране. Сравнението е подкрепено с иконометричен анализ за периода 2015-2024 г., установяващ изключително силна положителна корелация ($r = 0.9970$) между брутната добавена стойност и постъпленията от ДДС в България. Следователно, подходът на автора извежда изследването отвъд качествения анализ и му придава строга количествена обоснованост.

Второ. Извършен е задълбочен критичен анализ на румънските технологични иновации (задължително електронно фактуриране, сплит плащане и интегрирани системи за мониторинг) и е оценен техният ефект върху намаляването на пропуснатите данъчни приходи (намаление на данъчното несъответствие с около 13% процентни пункта). Цитираният авторов анализ следва да се интерпретира като принос към познанието за ефективността на дигиталните фискални инструменти. В изследването се проследяват не само резултатите, но и логиката на поэтапното въвеждане на реформите, предизвикателствата при имплементацията и съпротивата от страна на бизнеса, което придава на разработката необходимата практическа дълбочина. Особено ценно е изследването на системата РО е-ТВА, интегрираща данни от електронни фактури, транспортни документи и банкови операции за автоматично откриване на несъответствия в реално време.

Трето. Формулирана е (базирана на доказани практики, а не на теоретични предположения) система от конкретни, приложими препоръки за усъвършенстване на българската система за облагане с ДДС, включваща поетапно въвеждане на електронно фактуриране, механизъм на сплит плащане и риск анализ с изкуствен интелект. Препоръките са структурирани в шест направления и са съобразени с реалния административен капацитет на НАП, наличната технологична инфраструктура и особеностите на българския бизнес. Предложението за доброволно участие в механизма на сплит плащане с конкретни стимули като ускорено възстановяване на данък и намален брой проверки може да се определи като реалистично и приложимо в краткосрочен хоризонт.

На четвърто място. Обоснован е коеволюционен модел на българо-румънско административно сътрудничество в областта на фискалния контрол, включващ съвместни проверки, споделяне на технологични решения и регионални инициативи на балканско равнище, насочени към по-ефективно противодействие на трансграничните данъчни измами и карусел схемите. Моделът стъпва върху анализ на реални данни от НАП за периода 2017–2021 г., илюстриращи нарастващия обем на декларираните ВОД и ВОП между двете държави, и разкрива съществен дисбаланс в интензитета на административното взаимодействие. Четирите схематично визуализирани механизма на измами, разработени въз основа на реални казуси, се характеризират с научна и приложна стойност.

IV. Критични бележки, препоръки и въпроси

Позволявам си да отправя *две препоръки*. На първо място, практическата полезност на изследването (в т.ч. за органа по приходите) предполага количествена оценка на очаквания ефект от въвеждането на румънските мерки в България. Подобна прогноза е логично продължение на направеното от докторанта и естествена следваща стъпка в научните му търсения. Второ, препоръчително е разширяване на сравнителния анализ с трета държава. В тази връзка Полша или Чехия са подходящи кандидати, които въвеждат електронно фактуриране при сходна икономическа структура. Така би се верифицирала по-категорично приложимостта на част от предложените мерки. Тук е мястото да се

уточни, че подобно разширяване на анализа излиза извън рамките на дефинираните предмет и обект на дисертационния труд. Следователно може да се интерпретира като насока за бъдеща работа по темата.

Бих желал да формулирам и *един въпрос* към докторанта. Данните на ЕК показват, че данъчното несъответствие в Румъния спада от 30,9% през 2019 г. до 26,6% през 2022 г., след което нараства до 30,0% през 2023 г. Всъщност, за периода 2019-2023 г. данъчното несъответствие по ДДС намалява с по-малко от един процентен пункт. Как авторът би интерпретирал цитираните данни?

V. Обобщена оценка на дисертационния труд и заключение

Представеният за рецензиране дисертационен труд отговаря на утвърдените за изготвяне на подобно изследване научни и технически изисквания и е в съответствие с наукометричните критерии за придобиване на образователна и научна степен „Доктор“ в областта на социалните, стопански и правни науки.

Авторът демонстрира умение адекватно да изяснява свързани с данъчното облагане и фискалните техники при използване на ДДС теоретични постановки, да прави аргументирани изводи и обосновани предложения. Съобразената с основната изследователска теза структура на дисертационния труд, прецизният анализ, точните изводи и обобщения ми дават основание да предложа на членовете на уважаемото Научно жури да дадем своя **положителен вот за присъждане на образователната и научна степен „доктор“ на Диман Христов Каранфилов** по област на висше образование 3. Социални, стопански и правни науки, професионално направление 3.8. Икономика, научна специалност "Финанси, парично обращение, кредит и застраховка (Финанси)".

Варна, 25.05.2026 г.

Изготвил рецензията:.....

(Доц. д-р Людмил Найденов)